

BESZÁMOLÓ

TANULMÁNYUTAM A SZOVJETUNIÓBAN*

Írta: LIPTÁK PÁL (Szeged)

A Kulturális Kapcsolatok Intézetétől 1961. február hó 10-én kapott értesítés értelmében, a magyar—szovjet kulturális egyezmény alapján, 21 napra a Szovjetunióba utazhattam. Erre az utazásra ugyanazon év október havában került sor. Október 8-én indultam el Budapestről gyorsvonattal Moszkvába, ahová 10-én érkeztem meg. Az eredeti terv szerint tanulmányutam Moszkvára és Leningrádra szólt. Több napig tartó alapos tájékozódás után arról győződtem meg, hogy moszkvai tudományos tervemet is alig tudom teljesíteni három hét alatt, ezért a leningrádi utazást lemondtam. Meg kell jegyezmem, hogy eredetileg hat hetes szovjet tanulmányutat kértem, de ennek teljesítésére sajnos nem került sor. Moszkvában három tudományos intézetben dolgoztam: a Moszkvai Tudományegyetem Embertani Tanszékén, a Moszkvai Tudományegyetem Embertani Tudományos Kutató Intézete és Múzeumában és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Néprajzi Intézetében. — Ez utóbbiban elsősorban az embertani részleg tudományos kutatóival vettem fel a kapcsolatot, de néhány, a tudományos határterületen dolgozó néprajzkutatóval is folytattam beszélgetést.

Moszkvában való maradásomat indokolta az a körülmény is, hogy az antropológusok túlnyomó többsége itt található. Igen sok kollégával ott ismerkedtem meg először, illetőleg a levélváltás útján való kapcsolatot sikerült személyes kapcsolattá kiszélesíteni. Az alább antropológusokkal tudtam a közvetlen kapcsolatot felvenni és velük hosszabb-rövidebb ideig tartó szakmai eszmecserét folytatni: Akimova, Alekszejev, Alekszejeva, Baskirjov, Bunak, Debec, Érenburg, Gadzsiev, Geraszimov, Geraszimova, Ginzburg, Gladkova, Gremjackij, Fedotova, Hrizanfova, Jakimov, Kocsetkova, Konduktorova, Levin, Miklasevszkaja, Neszturh, Roginszkij, Rucsikov, Sevcsenko, Smakov, Trofimova, Uruszon, Uspenszkij, Velikánova, Vojno, Zalkind, Zenkevics, Zolotarjeva.

Ezek közül részletesebben konzultáltam az alábbi kutatókkal: *M. Sz. Akimova* docens, aki Ural vidéki problémákkal foglalkozik, vizsgálati anyagát készséggel átengedte megtekintésre. Ezen felül az egyes intézetek közötti tájékozódásomat is lekötő szivélyességgel segítette elő, amiért ez úton is köszönetet mondok. *T. I. Alekszejev*ával a keleti szlávok antropológiájának kérdéseit vitattuk meg. *V. V. Bunak* professzortól az antropológia legkülönbözőbb tárgyköréből kaptam hasznos tájékoztatást. *G. F. Debec* professzorral különösen sok alkalommal találkoztam; az ő munkái Magyarországon is jól ismertek, fő művének (Paleoantropológija SzSvSzR, 1948.) nagy részét e sorok írója fordította magyarra. Néhány, mindkettőnket érdeklő kérdésben, igen hasznos eszmecserét tudtunk folytatni. *V. V. Ginzburg* professzor (Leningrád) Bunak professzor 70. születésnapjának ünnepekor Moszkvában tartózkodott és vele (a Magyarországon élt steppei népek paleoantropológiája szempontjából különösen fontos) közép-ázsiai paleoantropológiai problémákról beszélgettünk. *N. A. Gremjackij* a Moszkvai Tudományegyetem Embertani Tanszékének tanszékvezető professzora, és *Ja. Ja. Roginszkij*, az előbbi helyettese, főleg az egyetemi oktatás kérdéseiről adtak részletes tájékoztatást. *V. P. Jakimov* a Tudományegyetem Embertani Kutató Intézetének és Múzeumának igazgatója, ősembertani kérdésekben tájékoztatott, ezenfelül a mongoloidok Európában való megjelenésének kérdéseiről is beszélgettünk. *T. Sz. Konduktorova* az ukrainai mezolitikum embertani anyagát mutatta meg és erről, valamint más paleoantropológiai kérdésekről folytattunk szakmai megbeszélést. *N. N. Miklasevszkaja* főleg közép-ázsiai uszun- és hunkori paleoantropológia anyagát bocsátotta készségesen rendelkezésemre — amiért ez úton is köszönetet mondok — és részletesen tájékoztatott arról, hogy milyen közép-ázsiai vizsgálatokon vett részt. *M. F. Neszturh* professzor primatológiai és ősembertani kérdésekről adott felvilágosítást és mint az Embertani Társaság elnöke, előadás megtartására kért fel. Ennek

* Beérkezett 1964. ápr. 1-én. A szerkesztőség a szerző külön kérésére közli.

az orosz nyelven elhangzott előadásnak szövege a „Voproszú Antropologii” c. időszakos kiadványban, sajnos még 1964. év elején sem jelent meg; ezt azért kívánom hangsúlyozni, mert a magyarországi népvándorláskorra vonatkozó és 12 éve folyó tanulmányaim főbb eredményeit foglalja össze. Ennek keretében az „avar” etnogenezis igen komplex kérdését a rokonsági tudományok (népvándorlások története, orientalisztika) legújabb eredményeinek felhasználásával vizsgálja meg. *J. G. Rükskov* a Tudományegyetem Embertani Intézetének fiatal aspiránsa szibériai és pamíri vizsgálatairól adott készséggel felvilágosítást, ezen felül sok alkalommal önzetlenül segített és elkísért a különböző intézetekbe, amiért ez úton is köszönetet mondok. *T. A. Trofimova* docens újabbán végzett közép-ázsiai vizsgálatairól adott felvilágosítást és a taxonómiai kérdések vitájában, messzemenő objektivitással, számomra igen hasznos hozzászólásokkal vett részt. *M. I. Urüszon* az antropogenezis kérdéseiről beszélgetett velem és talán ő adott legrészletesebb tájékoztatót a Tudományegyetem Kutató Intézetében dolgozó azon kollégák tudományos tevékenységéről, akikkel részletesebben nem volt alkalmam beszélni, amiért részemről őt is őszinte köszönet illeti. *I. Zolotarjeva* a burjátoknál, valamint a nganzánoknál végzett nagy jelentőségű vizsgálatairól számolt be és bemutatta igen értékes fotoanyagát. *P. I. Zenkevics*, az Embertani Kutató Intézet helyettes vezetője, főleg szomatológiai kérdésekről és a konfekció-ipar részére végzett részletes vizsgálatairól számolt be.

Végezetül a néprajzi részlegben dolgozó kutatókkal is sikerült a kapcsolatot felvennem, elsősorban *N. N. Csebokszárov* professzorral, aki kínai néprajzi és antropológiai tanulmányairól tájékoztatót és *T. A. Zsdankoval*, akivel a nomád és félnomád népek életmódjáról beszélgettünk. Igen jelentős volt ezenfelül a *Murzajevvel* folytatott eszmecsere, aki Belső-Ázsia földrajzi viszonyairól és hasonlóképpen a nomád népek életmódjáról hasznos útmutatást adott. A Moszkvai Természettudományi Társaság Embertani Szakosztálya előtt 1961. október 30-án előadást tartottam „A Kárpát-medence népvándorláskorának antropológiai problémái” címmel. Utána kötetlen formában vitaüléssé alakult át az együttlevők gyűlékezete (az Embertani Tanszék, az Embertani Kutató Intézet és a Néprajzi Intézet antropológusai voltak jelen).

Előadásom nem a szokásos „protokol-szerű helyesléseket”, hanem igen élénk (mintegy 2 óra hosszat tartó) vitát váltott ki. *Debec professzor* kritikusan szólott hozzá az előadáshoz és természetesen kitartott saját — az enyémtől eltérő — módszere mellett; előadásom előtt azonban számomra jólesően mutatkozott meg objektivitása, amikor „*Awaren und Magyaren . . . (1958)*” c. tanulmányomban a X. századi magyarok társadalmi rétegződésére vonatkozóan közölt eredményeim felől érdeklődött konkrétabb formában. — Határozottan „ellenzéki” véleményt fejtett ki a tudományos diplomácia (távolról sem bántó) nyelvén *M. G. Levin professzor*, és meglepetésemre, kétségbevonta annak helytállóságát, hogy az Üllői I. avarkori temetőben színid rasszt tudtam a népességen belül elkülöníteni, az általam következetesen használt (és fokozatosan kidolgozott) paleoantropológiai „taxonómiai módszer” segítségével. Levin járt ugyan előzőleg Magyarországon, de vizsgálati anyagomat — várakozásom ellenére — nem tekintette meg. A vita eldöntése szempontjából döntő jelentőségű volt *T. A. Trofimova docens* felszólalása, aki a jelenlévők közül egyedül tanulmányozta át az Üllői anyagban általam színidnek megjelölt csontvázmaradványokat. Trofimova teljes mértékben megerősítette taxonómiai elemzésem helyességét, sőt azzal egészítette ki, hogy Közép-Ázsiában is fellelhető az a rassz.* Erről tanúskodik Trofimovának a budapesti 1959. évi antropológiai symposionon tartott előadása, ahol — nevemre való hivatkozással — fejté ki ezt az álláspontját. Előadása szerencsére nyomtatásban is megjelent (*Anthropologiai Közlemények*, 5., 1961. p. 73).

Mindent összefoglalva, moszkvai tanulmányutam igen eredményes volt. Nagyszámú anyagot tudtam át tanulmányozni, amely a magyarországi népvándorláskor problémáinak megértéséhez döntő jelentőségű. Számomra nagyon kívánatos lenne, hogy a jövőben mód nyílna az elmaradt leningrádi tanulmányútra, ahol személy szerint kevesebb antropológus dolgozik, de éppen olyan nagyszámú paleoantropológiai anyagot őriznek, mint Moszkvában.

(Előadva az Embertani Szakosztály 1961. december 27-i ülésén.)

* Megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy Tóth Tibor saját szovjet tanulmányútjáról való beszámolójában (*Anthropologiai Közlemények*, 7., 1963. pp. 91–92) a valóságtól eltérően adott tájékoztatást előadásomról, valamint az azt követő vitáról. A szakmai „kollegalitásnak” ilyen fajta megnyilvánulására a magyar embertani irodalomban mind ez ideig nem volt példa. Szilárd meggyőződése, hogy helyes, ha a külföldi tanulmányútjáról hazatérő kutató beszámolójában csupán saját tudományos tevékenységével foglalkozik, de itt is a teljes objektivitás legyen az irányadó.

П. ЛИПТАК (Г. СЕГЕД)
МОЯ НАУЧНАЯ КОМАНДИРОВКА В СССР

— Резюме —

В октябре 1961 года я находился в научной командировке в г. Москве. В конце моего пребывания по просьбе профессора М. Ф. Нестурха я читал доклад на русском языке о главнейших результатах моих исследований в течение последних 12 лет, посвященных вопросам антропологии миграционного периода на территории Венгрии. В прениях, последующих за моим докладом, некоторые коллеги высказали свои сомнения по отношению возможности наличия синидной (северокитайской) расы в Венгрии в 7—8 вв., доказанного мною путем последовательного применения таксономической методики на скелетном материале могильника аварского периода Űb I. (Юллё I). Т. А. Трофимова, единственная из присутствовавших изучающая данные материалы, вполне согласилась с моими выводами, как и до этого, на Будапештском Антропологическом Симпозионе, она уже выразила свое согласие с моим мнением. Ее выступление было опубликовано и в печати (*Anthropologiai Közlemények*, 5., 1961. p. 73.).